

Marcin Zaborski

Szkolenie "sędziów nowego typu" w Polsce Ludowej : część II

Palestra 42/3-4(483-484), 105-110

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z dziejów wymiaru sprawiedliwości

Marcin Zaborski

Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej

Część II:

Centralna Szkoła Prawnicza im. Teodora Duracza
i Wyższa Szkoła Prawnicza im. Teodora Duracza

Średnie szkoły prawnicze nie były jedynym rodzajem szkół prawniczych utworzonych przez władze komunistyczne w Polsce po 1944 r. W ministerstwie sprawiedliwości szybko bowiem narodził się pomysł powołania szkoły, która byłaby swoistą kontynuacją średnich szkół prawniczych, i która dałaby absolwentom tych szkół możliwość uzupełnienia swojego „średniego” wykształcenia i uzyskania wykształcenia quasi-wyższego. Jak zakładano, przyszła szkoła, zwana „centralną”, początkowo nie miała ubiegać się o prawa naukowe i nie będzie dawała (...) absolwentom tytułu naukowego. Chodzi wyłącznie o wyszkolenie dla wymiaru sprawiedliwości nowych kadr o postawie zdecydowanie demokratycznej¹.

Opracowanie programu przyszłej szkoły zlecono w dniu 13 lutego 1948 r. komisji, w skład której wchodził znany prawnicy-marksista oraz prawnicy w pełni akceptujący rewolucję, która miała miejsce po 1944 r. w polskim wymiarze sprawiedliwości: Jan Wasilkowski (przewodniczący), Roman Piotrowski, Stefan Rozmaryn, Jerzy Sawicki, Stanisław Ehrlich i Seweryn Szer.

Nowa szkoła, którą ostatecznie nazwano Centralną Szkołą Prawniczą im. Teodora Duracza, powstała z dniem 1 czerwca 1948 r., na mocy zarządzenia ministra sprawiedliwości z dnia 14 maja 1948 r. Przepisy tego krótkiego zarządzenia stanowiły, że siedzibą szkoły będzie Warszawa, zaś dodatkowo, że *Celem uczenia pamięci Teodora Dura-*

cza, wielkiego prawnika-demokraty, niezmordowanego bojownika o wolność Narodu i sprawiedliwość społeczną – Centralnej Szkole Prawniczej nadaje się nazwę: „Centralna Szkoła Prawnicza im. Teodora Duracza”. Zapowiadano także, że szkoła będzie posiadała statut².

W pierwszej kolejności stwierdzić trzeba, że Centralna Szkoła Prawnicza im. Teodora Duracza (dalej: CSP), zwana powszechnie „Duraczówką”, powstała – podobnie jak pion *średnich szkół prawniczych* – bez rzeczywistej podstawy prawnej. Powoływanie się bowiem przez ministra oświaty we wstępie zarządzenia z 14 maja 1948 r. na art. 1 dekretu z 22 stycznia 1946 r. *o wyjątkowym dopuszczaniu do obejmowania stanowisk sędziowskich, prokuratorskich i notarialnych oraz do wpisywania na listę adwokatów³*, jako na rzekomą podstawę prawną jego wydania, jest oczywiście wadliwe. Dekret ten bowiem nie przewidywał ani powstawania żadnych szkół, ani nawet nie upoważniał ministra do wydawania na jego podstawie jakichkolwiek aktów prawnych niższego rzędu⁴.

Z dniem 1 września 1948 r. CSP nadano statut⁵ (tak więc przez 3 miesiące CSP działała bez statutu). Stanowił on, że CSP ma 2 podstawowe zadania: po pierwsze – kształcenie teoretyczne i praktyczne kandydatów na sędziów i prokuratorów: po drugie – wychowywanie słuchaczy *w duchu ideologii demokratycznej i sprawiedliwości społecznej* (§ 1 statutu).

Organem, któremu podlegała CSP, był minister sprawiedliwości. W imieniu ministra nadzór ogólny nad CSP oraz kontrolę nad wykonywaniem programu sprawował dyrektor Departamentu Szkolenia

Zawodów Prawniczych i Popularyzacji Prawa (§ 2).

Dalej statut przewidywał, że nauka (*studia*) w CSP będą trwały 2 lata, zaś każdy rok będzie się dzielił na 3 trymestry (§ 3). Nauka w CSP była bezpłatna, a dodatkowo słuchacze mieli prawo do *bezpłatnego pomieszczenia i utrzymania w internacie*, a także do stypendium (§ 5).

Władzami CSP byli: minister sprawiedliwości, dyrektor (mianowany przez ministra), jako bezpośredni kierownik szkoły, a także rada pedagogiczna, jako organ doradczy dyrektora (§ 6–12). Wykładowców CSP powoływał minister sprawiedliwości (§ 13–14).

Słuchaczem CSP – podobnie jak słuchaczem *średniej szkoły prawniczej* – mogła zostać tylko i wyłącznie osoba legitymująca się skierowaniem zarządu centralnego partii, związku zawodowego lub organizacji społecznej, w wieku od 21 do 40 lat, posiadająca co najmniej wykształcenie licealne (ogólne lub zawodowe – § 15). Jednakże od tego trudnego warunku, niemożliwego do spełnienia przez znaczną część osób, skierowanych przez partię *na front nauki prawa*, mógł zwolnić *w drodze wyjątku* minister sprawiedliwości, którego decyzja była ostateczna (§ 15 i 17). Jak pisze Z. Zięba, zwolnienia powyższego minister udzielał przede wszystkim w stosunku do *wyróżniających się absolwentów średnich szkół prawniczych* oraz tych, którzy *swoją dotychczasową pracą (...) społeczno-polityczną wykazali przygotowanie do rozpoczęcia nauki w tego rodzaju szkole⁶*.

Słuchacze CSP mieli prawo do wyboru samorządu szkolnego, *działającego pod nadzorem władz Szkoły*, zaś za naru-

szenie przepisów szkolnych odpowiadałi dyscyplinarnie (§ 25–34).

Pierwszym dyrektorem CSP był dr Igor Andrejew⁷, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, a jego następcą został Gustaw Auscaler, wcześniej prokurator Prokuratury Generalnej i sędzia Sądu Najwyższego (obaj, wraz z naczelnikiem Wydziału Szkół Prawniczych, dr. Emilem Merzem, w dniu 20 października 1952 r., orzekając w jednym składzie SN, utrzymali w mocy karę śmierci orzeczoną wobec gen. A.E. Fieldorfa „Ni-la”).

Wśród wykładowców CSP byli m.in. płk dr Marian Muszkat, sędzia Najwyższego Sądu Wojskowego i redaktor naczelnny „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”, marksista, autor kilkudziesięciu prac, głównie z dziedziny prawa karnego i dr Leszek Lernell, marksistowski prawnik-karnista, wykładowca m.in. UW, autor wielu tzw. dogmatycznych prac i podręczników.

Program nauczania w CSP został *oparty* – jak pisał jej dyrektor I. Andrejew – *zdecydowanie na przedmiotach społeczno-politycznych*. Na pierwszym roku wykładano: materializm dialektyczny, logikę, materializm historyczny, ekonomię polityczną, naukę o Polsce i świecie współczesnym, statystykę, wstęp do nauk prawnych, prawo państwowe, prawo wyznaniowe, prawo międzynarodowe, prawo karne. Na drugim roku: historię prawa, prawo rzymskie, prawo administracyjne, prawo skarbowe i karno-skarbowe, prawo gospodarcze, prawo i ustrój ZSRR, medycynę sądową, kryminalistykę, bilansoznawstwo i inne nauki pomocnicze. Prawo cywilne oraz procedury cywilną i karną wykładano przez 2 lata. Prowadzono także zajęcia z ustroju

sądów i prokuratur oraz regulaminów urzędowania tychże.

Władze zadbały także o *odpowiedni dobór wykładowców*. W rachubę mogli wchodzić tylko tacy dydaktycy, którzy odpowiadali *wymogom postępowej nauki współczesnej*. Dlatego też dyrektor I. Andrejew mógł z dumą stwierdzić, że CSP jest *pierwszą w Polsce wyższą uczelnią prawniczą, w której wszystkie przedmioty są wykładane zgodnie z założeniami marksizmu-leninizmu*.

Wypada jeszcze wspomnieć – jak pisał dyrektor I. Andrejew – *o wprowadzonej obowiązkowej nauce języka rosyjskiego (...)* *Dla słuchaczy całkowicie władających językiem rosyjskim prowadzone są zajęcia z zakresu radzieckiej literatury prawniczej*.

Przedmiotem obowiązkowym, na który kładziono szczególny nacisk podczas kolokwiiów, były bieżące zagadnienia polityczno-społeczne. Jak przyznawał I. Andrejew, *Podręcznikiem od tego przedmiotu jest gazeta*.

Słuchacze, jak murarze-stachanowcy, uczyli się w „trójkach”. *Ostatnio trójki ogłosiły współzawodnictwo nauki*.

Życie polityczne w CSP skupiało się w kołach SL, SD, ale przede wszystkim w kołach PPR–PZPR i Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Największą aktywność przejawiała organizacja PPR–PZPR, która przeciętnie 3 razy w miesiącu odbywała *ożywione zebra*nia. Prowadzone szkolenia ideologiczne były dostępne także dla *nieczłonków Partii*. Jak twierdził I. Andrejew, *Kolportaż organów partyjnych w ilości stale przekraczającej liczbę członków (...)* – *to są fakty, może niezbyt jaskrawe, ale dobrze świadczące o naszych młodych partyjnikach*. Członkowie partii prowadzili

także szeroką akcję propagandową w terenie, wygłaszając średnio 35 prelekcji miesięcznie, głównie dla przedsiębiorstw budowlanych⁸.

CSP istniała do dnia 19 czerwca 1950 r., kiedy to została *zwinęta* na mocy zarządzenia ministra sprawiedliwości⁹, zaś cały jej inwentarz został przekazany nowej jednostce, mianowicie Wyższej Szkole Prawniczej im. Teodora Duracza, która została utworzona w miejsce CSP na podstawie rozporządzenia rady ministrów z dnia 1 kwietnia 1950 r.¹⁰ Wyższą Szkołę Prawniczą (dalej: WSP) utworzono jako *państwową wyższą szkołę zawodową*. Dotychczasowi słuchacze CSP stali się z mocy prawa studentami WSP.

Ponieważ WSP uzyskała status szkoły wyższej, przeto z dniem 14 lipca 1950 r. utworzono w niej formalnie, na mocy rozporządzenia ministra sprawiedliwości¹¹ szereg katedr. Wśród 13 katedr, np. prawa cywilnego, czy prawa karnego, znalazły się dwie kuriozalne, mianowicie katedra materializmu dialektycznego i historycznego oraz katedra ekonomii politycznej, i to w dodatku wymieniane na dwóch pierwszych miejscach¹².

Rektorami WSP byli wspomniani już płk dr Marian Muszkat oraz Gustaw Auscaler.

Krótko potem, na mocy rozporządzenia ministra sprawiedliwości z dnia 18 lipca 1950 r.¹³, utworzono w WSP studium zaoczne. Ukończenie tego studium dawało absolwentowi uprawnienia przewidziane dla absolwentów studiów prawniczych pierwszego stopnia. W odróżnieniu od stu-

dium dziennego WSP, nauka na studium zaocznym trwała nie 2, ale 4 lata. Pierwszeństwo w przyjęciu na studium zaoczne otrzymali – poprzez specjalny zapis w rozporządzeniu – absolwenci *średnich szkół prawniczych*, zatrudnieni na stanowiskach sędziowskich i prokuratorskich. Studium zaoczne WSP zostało *zniesione* z dniem 1 września 1951 r., na mocy rozporządzenia ministrów sprawiedliwości oraz szkół wyższych i nauki z dnia 21 sierpnia 1951 r.¹⁴, zaś studenci, którzy w roku akademickim 1950/1951 ukończyli I rok studium zaocznego WSP, z mocy prawa stali się studentami II roku studium zaocznego Uniwersytetu Warszawskiego, które zostało utworzone również z dniem 1 września 1951 r.¹⁵

WSP istniała formalnie do czerwca 1953 r., jednak ostatni słuchacze zakończyli w niej naukę w 1954 r.

CSP i WSP w latach 1948–1954 ukończyło łącznie 421 absolwentów (z czego 83 wcześniej odbyło kursy średnich szkół prawniczych)¹⁶.

Na koniec następująca konstatacja: wszystkie *szkoły prawnicze*, zarówno te „średnie”, jak i „centralne”, czy też „wyższe”, zostały zlikwidowane nie dlatego, że sposób, w jaki w nich kształcono przyszłe kadry wymiaru sprawiedliwości uznano za niedopuszczalny, niewydolny, bądź indoktrynujący, ale dlatego, że w latach 50. władza zaczęła dysponować już liczną rzeszą prawników-marksistów wykształconych w normalnym trybie studiów uniwersyteckich i aplikacji sędziowskiej¹⁷.

Przypisy:

¹ *Konferencja w sprawie wyższej szkoły prawniczej*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” (dalej: „DPP”), nr 2, s. 59.

² Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 maja 1948 r. o otwarciu Centralnej Szkoły Prawniczej im. Teodora Duracza w Warszawie. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości”, 1948, nr 7, brak nr pozycji.

³ Dekret z dnia 22 stycznia 1946 r. o wyjątkowym dopuszczaniu do obejmowania stanowisk sędziowskich, prokuratorskich i notarialnych oraz do wpisywania na listę adwokatów, Dz.U. z 1946 r., nr 4, poz. 33.

⁴ Podtrzymuję w tym miejscu argumentację o braku podstaw prawnych do tworzenia *średnich szkół prawniczych*, zawarłą w I części niniejszej pracy.

⁵ *Statut Centralnej Szkoły Prawniczej im. Teodora Duracza*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości”, 1948, nr 9, brak nr pozycji.

⁶ Z. Ziemia: *Przygotowanie i rozwój kadr sądownictwa Polski Ludowej*, (w:) *XXV lat wymiaru sprawiedliwości PRL*, Warszawa 1969, s. 145.

⁷ Igor Andrejew urodził się 23 lipca 1915 r. w Wilnie. Był synem Pawła, adwokata. Naukę pobierał w Gimnazjum Państwowym im. J. Lelewela, które ukończył w 1933 r.

W 1938 r. ukończył studia prawnicze na USB w Wilnie.

Od 1939 r. był asystentem-wolontariuszem na Uniwersytecie w Wilnie (d. USB), ówczesnie sowieckim. W 1944 r. pracował w Ministerstwie Finansów Litewskiej SRR w Wilnie, jako zastępca naczelnika wydziału. Od 1946 r. był sekretarzem literackim, a potem redaktorem technicznym sowieckiego pisma „Prawda Wileńska”.

Od 1947 r. pracował w Ministerstwie Sprawiedliwości w Warszawie, był też dyrektorem Centralnej Szkoły Prawniczej im. T. Duracza.

Od 1951 r. orzekał w Sądzie Wojewódzkim dla m. st. Warszawy. W 1952 r. delegowano go do SN, gdzie 20 października 1952 r. zatwierdził, orzekając w sądzie II instancji, wyrok śmierci na gen. Augusta Emila Fieldorfa „Nila” (wraz z Emilem Merzem i Gustawem Auscalerem). Po latach wspominał o gen. „Nilu”: *myślałem wtedy, że to był jakiś Niemiec*.

Od 1947 r. pracował jednocześnie jako dydaktyk na Wydziale Prawa UW. Był tam m.in. prodziekanem i kierownikiem Studium Zaocznego oraz dyrektorem Instytutu Prawa Karnego. Napisał wiele prac z zakresu prawa karnego, zajmował się m.in. jego związkami z moralnością. W 1986 r. odszedł na emeryturę. 3 lata później naukowcy-karniści wydali, by uczcić jego pracę naukową, księgę pamiątkową: tom 16 pisma „Studia Iuridica”. W tym samym roku, gdy jego działalność wyszła na jaw, został usunięty z Rady Naukowej Instytutu Prawa Karnego UW oraz z Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Karnego.

Od 1947 r. był członkiem PPR, a potem PZPR (w latach 1950–1951 był członkiem komitetu POP PZPR na UW).

Zmarł w 1995 r.

(O I. Andrejewie zob. np.: M. Fieldorf, L. Zachuta: *Generał „Nil”, August Emil Fieldorf...* dz. cyt., s. 256, 259, 265, 294, 297; A.K. Kunert, J. Poksiński: *Igor Andrejew*, „Życie Warszawy”, 22 lutego 1993 r., nr 44; P. Lipiński: *Temat życia: wina*, „Gazeta Wyborcza. Magazyn”, 18 listopada 1994 r., nr 46).

⁸ I. Andrejew: *Centralna Szkoła Prawnicza im. Teodora Duracza*, „DPP” 1949, nr 3, s. 10–11.

⁹ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 czerwca 1950 r. w sprawie zwinięcia Centralnej Szkoły Prawniczej im. Teodora Duracza w Warszawie. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości” 1950, nr 4, poz. 13.

¹⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1950 r. w sprawie utworzenia Wyższej Szkoły Prawniczej im. Teodora Duracza, Dz.U. z 1950 r., nr 13, poz. 126.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 lipca 1950 r. w sprawie utworzenia katedr w Wyższej Szkole Prawniczej im. Teodora Duracza w Warszawie, Dz.U. z 1950 r., nr 30, poz. 277.

¹² W WSP istniały następujące katedry, wraz z połączonymi z nimi zakładami naukowymi:

1. materializmu dialektycznego i historycznego,
2. ekonomii politycznej,
3. teorii państwa i prawa,
4. prawa państwowego,
5. prawa administracyjnego,
6. prawa cywilnego (katedra zespołowa),
7. postępowania cywilnego,
8. prawa karnego (katedra zespołowa),
9. postępowania karnego,
10. kryminalistyki,
11. międzynarodowego prawa publicznego i stosunków międzynarodowych,
12. powszechnej historii państwa i prawa,
13. historii państwa i prawa polskiego.

¹³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 lipca 1950 r. w sprawie *Studium Zaocznego w Wyższej Szkole Prawniczej im. Teodora Duracza w Warszawie*, Dz.U. z 1950 r., nr 30, poz. 278.

¹⁴ Rozporządzenie Ministrów Sprawiedliwości oraz Szkół Wyższych i Nauki z dnia 21 sierpnia 1951 r. w sprawie *zniesienia w Wyższej Szkole Prawniczej im. Teodora Duracza Studium Zaocznego*, Dz.U. z 1951 r., nr 47, poz. 347.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Szkół Wyższych i Nauki z dnia 18 sierpnia 1951 r. w sprawie *utworzenia Studium Zaocznego przy Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego*, Dz.U. z 1951 r., nr 47, poz. 346.

¹⁶ Z. Ziemia: *Przygotowanie i rozwój kadr...*, dz. cyt. s. 146–147.

¹⁷ Z. Ziemia: *Przygotowanie i rozwój kadr...*, dz. cyt. s. 147.